

3578

14 JUL 2000

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏ ՀԵՌԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲՅՈՒՐՈ

Ձեռագրի իրավունքով

1-2

ՊԱՏՄԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Գ. ԵՂԻԼՅԱՆ

ՁԵՌՆԱՐԿ ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ**Ա. ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԸՍՏ ԴԻԱԼԵԿՏԻ-ԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՐԻԱԼԻԶՄԻ****Բ. ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ**

1. Ուղեկցողի պարզ դիտողության մեթոդ.
2. Ե սպերիմենտալ մեթոդ.
3. Համեմատական գենետիկ մեթոդ.
4. Ինքնադիտողության մեթոդ.
5. Տեստերի մեթոդ.
6. Անկետային մեթոդ.

Ա Ղ Բ Յ Ո Ւ Ր Ն Ե Ր

1. Проф. К. Корнилов: Учебник психологии 1-й изд. 1929.
2. Корнилов, Рыбников, Смирнов: Простейшие школьные психологические и педологические опыты 1927.
3. Н. Добрынин. Введение в психологию 1929 1-й изд.

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ ՅԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ**Ա. ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ԸՍՏ ԴԻԱԼԵԿՏԻ-ՏԻԱԿԱՆ ՄԱՏԵՐԻԱԼԻԶՄԻ**

1. Դիալեկտիկ-մատերիալիստական հոգեբանությունն անկասկածաշեղք, ռեալ փաստ է համարում հոգեկան յերևույթների գոյությունը, դրանք իրենք իրենցով, անմիջականորեն գիտակցվող իրողություններ են: ՅԼԹԵ մեկն ինքն իր մեջ սուբյեկտիվորեն գիտակցում է հոգեկան մի ապրում, հենց այդ ապրումով էլ պայմանավորվում է ապրման ռեալ գոյությունը: Հոգեկանն այդպիսի ռեալ փաստ է, ինչպես մատերիան և նրա մյուս հատկանիշները:

«Վոր միտքը և մատերիան իրական են, այսինքն՝ գոյություն ունեն, այդ ճիշտ է»: Լենին:

«Միտքն իրական է, ինչպես մյուս առարկաները»: Դիցեք:

«Վոր գրանք (միտքը, կամքը, զգայությունը) գոյություն ունին, քրեաբանչյուրը վորոշակի գիտե ինքն իրենով»: Բուխարին:

«Կյանքը, զգայությունը, մտապատկերը կարող են ըմբռնվել միայն անմիջական, իրենք իրենցով» Ֆեյերբախ:

«Դիալեկտիկական մատերիալիզմը վոր միայն չի ժխտում հոգեկան պրոցեսների գոյությունը, այլ նրանց այն աստիճանի ռեալականություն է վերագրում, ինչքան մատերիայի այլ հատկանիշներին, որ չարժանանում»: Կոբնիով:

2. Դիալեկտիկական մատերիալիզմի հիմնադիրները և հետագա անվանի ներկայացուցիչները վորոշակի ընդունել և ընդունում են մտքի, բանականության, իդեալական փափուրի դերը մարդկային կյանքում: Իդեալական կամ իդեոլոգիականը համարվում է արդյունք անտեսական ներքնայինի, բայց միևնույն ժամանակ ընդունվում է, վոր նա ևս ազդում է այդ հիմքի վրա: Գոյություն ունի փոխազդեցություն:

«Իդեոլոգիական հարաբերությունների գումարը կազմում է հասարակական անտեսական ստրուկտուրան, ռեալ հիմքը, վորի վրա բարձրանում է իրավիճակը և քաղաքական վերնաշինքը»: Մարքս:

«Բազմաթիվ, իրավիճակ, փոխափոխական, գրական-գեղարվեստական և հասարակական կյանքի մյուս բոլոր կողմերի զարգացում»:

6259

հանգչում է տնտեսական բաղադրի վրա: Բայց դրանք բոլորն ազդելով իրար վրա, ազդում են նաև տնտեսական բաղադրի վրա»։ Պլեխանով:

«Մատերիալիզմը չխանգարեց Մարքսին ընդունելու պատմության մեջ հոգու ներգործությունը, վորպես մի ուժի, վորի ուղղությունը յուրաքանչյուր տվյալ ժամանակում վորոշվում է տնտեսության զարգացման ընթացքով»։ Պլեխանով:

«Վերնաշենքը (իդեականը-իդեոլոգիականը) դուրս է աճում նյութական արդյունաբերությունից և առանձնանում է իրրեկ ինքնուրույն ճյուղ հասարակական գործունեության... իդեոլոգիականն ազդում է տնտեսական հարաբերությունների վրա նաև իր կողմից... հասարակական զանազան կարգի յերևույթների մեջ տեղի յե ունենում անդադար փոխազդեցության պրոցես»։ Բուխարին:

3. Հոգեկանը հատուկ կերպով բարձր կազմակերպված մատերիալի հատկանիշը, ուեալ վորակը, մատերիալ պրոցեսների ներքին-սուրյեկտիվ վիճակն է:

«Զգայությունը, միտքը, գիտակցությունը հատուկ կերպով կազմակերպված մատերիալի բարձր պրոդուկտն են»։ Լենին:

«Հոգեկանը, գիտակցությունը պրոդուկտ են այն առանձնապես բարդ կտոր մատերիալի, վոր մարդու ուղեղ է կոչվում»։ Լենին:

«Հոգեկան-գիտակցական յերևույթները վորոշ ձևով կազմակերպված մատերիալի հատկանիշը-Փունկցիան են»։ Բուխարին:

«Մատերիալի շարժում-ալյ և՛ տաքություն, լույս, էլեքտրականություն, մագնիսականություն, քիմիական միացումներ ու քայքայումներ, կյանք և վերջապես գիտակցություն»։ Ենգելս:

«Մատերիալիստների ներկա կարծիքն այն է, վոր զգայությունը (հոգեկանը) ընդունվի իրրեկ շարժվող մատերիալի հատկանիշներից մեկը»։ Լենին:

«Գիտակցությունը մատերիալի ներքին վիճակն է»։ Պլեխանով:

Զգայությունը, միտքը, գիտակցությունը մատերիալի շարժման ներքին վիճակներն են»։ Ենգելս:

«Գիտակցությունը (կամ հոգեկանը) Ֆիզիքական և Ֆիզիոլոգիական այն յերևույթների սուբյեկտիվ արտահայտությունն է, վորոնք տեղի յեն ունենում որգանիզմի մեջ և արտաքինապես արտահայտվում են շարժումներով»։ Կորնիլով:

4. Դիալեկտիկական մատերիալիզմի տեսակետով հոգեկանը մատերիալ չէ, գուտ ֆիզիկական պրոցես չէ, այլ վորակական մի նոր յերևույթ, վոր մատերիալ պրոցեսի հետ միասնաբար է հանդես գալիս:

«Մենք, անկասկած, յերբեք էքսպերիմենտալ ձևով մտածողությունը վեր կածենք ուղեղի մոլեկուլայր և քիմիական շարժումների, բայց մի՞թե դրանով սպառնում է մտածողության էությունը»։ Ենգելս:

«Անվանի մատերիալիստներից և վոր մեկը գիտակցությունը շարժման չի վերածել և մեկը բացատրել մյուսով»։ Պլեխանով:

«Զգայությունը տարրեր է իր որգանական նախադրյալներից»։ Ֆեյերբախ:

«Մատերիալիստների կարծիքն այն չէ, վոր զգայությունը վերածվի մատերիալի, այլ այն, վոր զգայությունն ընդունվի իրրեկ շարժվող մատերիալի հատկանիշներից մեկը»։ Լենին:

«Մատերիալիզմն ընդունում է որյեկտի և սուբյեկտի միասնությունը և վոր նույնացում»։ Պլեխանով:

«Մտածողության և կեցության միասնություն-բոլորովին էլ չի նշանակում նրանց նույնացում»։ Պլեխանով:

Մարդը մի ամբողջական որգանիզմ է, վոր դրսի և ներքին գրգռումների վերաբերմամբ վորոշ գործողություններ է կատարում, այդ գործողություններն ունեն արտաքին մատերիալ կողմ (շարժումներ, խոսել, աշխատանք, շարժվել տարածության մեջ, կծկվել և այլն) ինչպես և ներքին սուբյեկտիվ կողմ (հոգեկան-գիտակցական ապրումներ): Հոգեկան յերևույթները մատերիալ յերևույթներից զատված-առանձնացած չեն հանդես գալիս, այլ միացած նրանց հետ, հոգեկան և մատերիալ պրոցեսները կազմում են մի միասնական ամբողջություն, մատերիալ պրոցեսից դուրս հոգեկան ապրումն գոյություն չունի: Մա մոնիստական տեսակետ է:

5. Հոգեկան յերևույթները դիմադրիկ, ակտիվ դարգացող, մըշտապես փոփոխվող պրոցեսներ են:

6. Հոգեկան յերևույթներն իրարից առանձնացած չեն հանդես գալիս, այլ իրար միացած, կապակցված, կոմպլեքսներով հոգեկան պրոցեսների ողակների վրա իշխում է դետերմինացիա (պայմանավորվածություն), մի յերևույթ մյուսի պատճառն է, մեկը մյուսի՝ հետևանքը: Սյապիտով՝ հոգեկան յերևույթների առաջացումն ու դարգացումը յենթակա յե որինակարգության:

7. Հոգեկան յերևույթների վորոյիսությունը պայմանավորված է անցիալական, բիոլոգիական և մատմբ կլիմայական-աշխարհագրական փակտերներով:

8. Հոգեկան յերևույթների դարգացման մեջ իշխում է քոնիչու-ձևություն (скачка): Մարդու վարմունքի առանձին մասերի քանակական բարդացումները, թոխչի ձևով տալիս են նոր վորակի վարմունքներ: Մարդու տարրեր վորակի վարմունքները կարելի յե հասկանալ այդ որենքի գոյությունմբ: Որ. քաղցր համի քանակական հավել-

լումը մի վորոշ աստիճանի վրա փոխվում է դառնութեան. բախակախու-
թյունը, յերբ վորոշ ուժ է տեսողութիւն ունի, փոխվում է անբախակա-
նութեան. խնայողութիւնը վորոշ աստիճանի վրա դառնում է ժխտու-
թյուն և այլն:

9. Հոգեբանութեան առարկան. Յեթե հոգեկան յերևույթներն ան-
կասկածելի ռեալ փաստեր են և կուրտուրական կյանքի համար կարե-
վոր գործոն, յեթե նրանք մատերիալի ուրույն հատկանիշն են և չեն
լուծվում Ֆիզիոլոգիական պրոցեսների մէջ, բնական է, վոր գոյութեան
պետք է ունենա մի գիտութիւն, վորք հատկապէս ուսումնասիրում է
այդ յերևույթները. այդ գիտութիւնը հոգեբանութեանն է: Դիալեկ-
տիկական մատերիալիզմի հին և նոր ներկայացուցիչները միշտ էլ կող-
մակից են յեղել հոգեբանութեան գոյութեան:

«Համենայն դեպս հոգեբանութեան մէջ իմացութեան աղբյուրն այլ
է, յեթե համեմատելու լինենք Ֆիզիոլոգիական իմացութեան հետ».
Ֆեյերբախ:

Դիցեալն կարծիքով ևս միմիայն ուղեղի հետապոտութեամբ չի կա-
րելի բացատրել և լուսարանել հոգեկան կյանքը:

Պրիսանովը համակարծիք է Ֆեյերբախին այս խնդրում, նա գը-
րում է.

«Ըստ Ֆեյերբախի հոգեբանութեան մէջ իմացութեան աղբյուրը բո-
լորովին այլ է, քան Ֆիզիոլոգիայի մէջ»:

«Հոգեբանութեան մէջ մեխանիկ մոտեցումը, բնական է, պետք է
բերեր գիտակցութեան ռեալականութեան և մարդու վարժունքի վորա-
կական տարբերութեան մերժման: Մարքսիստական հոգեբանութեանը
ձգտում է հաղթահարելու ինչպէս սուբյեկտիվ, նույնպէս և օբյեկտիվ
հոգեբանութեան միակողմանութիւնը և առ նրանց սինթէզը».
Դեբուս:

«Այս ու այն բարձրագույն գալորցներում, վերացրել են հոգեբանու-
թեան դասաւանդումը, յենթադրելով, վոր ռեֆլեքսոլոգիայով սպաս-
վում է խնդրը: Բայց այդ ճիշտ չէ: Միայն օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ
մեթոդների սինթէզը կարող է առ լրիւ պատկերը».
Ստուլյարով:

«Միայն անգիտութիւնը և մարքսիստական թեորիան անբախաբար
իմանալը կարող է մի քանի ընկերների հակառակորդ դարձնել գիտական
և եքսպերիմենտի վրա հիմնված հոգեբանութեան».
Բեյսներ:

Ի՞նչ է ուսումնասիրում ժամանակակից հոգեբանութիւնը: Նա մար-
դու օրգանիզմը համարում է մի ամբողջութիւն, վոր ունի բազմա-
ուսակ ֆունկցիաներ և ուսումնասիրում է այդ օրգանիզմի բոլոր արտա-
հայտութիւնները-ֆունկցիաները՝ շրջապատի միջավայրի հետ կապ-

ված: Հոգեբանութեան ուսումնասիրում է մարդու բոլոր տեսակի
վարմունքների արտաքին-օբյեկտիվ արտահայտութեանները՝ միացած
ճեքիքի-սուբյեկտիվ վիճակների հետ:

Բ. ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐ

Ամեն մի գիտութիւն ունի իր ուսումնասիրութեան առանձին ա-
ռարկան, այդ առարկան-նյութն ուսումնասիրելու համար ունի նաեւ
առանձին մեթոդներ: Մեթոդ ասելով հասկանում ենք ուսումնասիրու-
թեան ժամանակ գործադրվող աշխատանքի այն ձևերը-յեղանակները,
վորոնց օգնութեամբ գիտութիւնը հասնում է նորանոր և ճշգրիտ գիտե-
լիքների: Հոգեբանութիւնը լինելով մի ուրույն գիտութիւն, ու-
նի նաեւ իր հետադասման առանձին մեթոդները:

1. Ոբյեկտիվ-պարզ դիտողութեան մեթոդ.

Հոգեկան յերևույթներն ունեն ներքին-սուբյեկտիվ և արտա-
քին-օբյեկտիվ կողմ. ամեն մի սուբյեկտիվ ներքին ապրումն ունի իր
արտաքին օբյեկտիվ արտահայտութիւնները (միմիկա, պանդո միմի-
կա, խոսել, աշխատանք, ներքին օրգանների պրոցեսներ և այլն):

Ոբյեկտիվ-պարզ դիտողութեան մեթոդի ժամանակ մեր զգայական
ըմբռնումների օգնութեամբ (աչք, ականջ, մկաններ) դիտում, ըմբռնում
ենք մեր, ինչպէս և օրելիների, ներքին ապրումների միմիայն արտա-
քին արտահայտութիւնները:

Պատահական, անձրազիր դիտողութեանից այս օբյեկտիվ-պարզ
դիտողութիւնը տարբերվում է նրանով, վոր վերջինիս ժամանակ գո-
յութիւն ունի.

ա) Դիտողութեան նպատակ, վորին յենթարկվում է մեր հետադասու-
կան գիտողութիւնը. ինչ համապատասխանում է այդ նպատակին, այդ
դարձնում ենք գիտողութեան խնդիր, ինչ անհամապատասխան է, անու-
շաղթութեան ենք մատնում:

բ) Այստեղ գոյութիւն ունի կամավոր, դեպի մի վորոշ նպատակ
ուղղված ուշադրութիւն. կամավոր ուշադրութիւնը հնարավորու-
թիւն է առիտ բախական յերկար ժամանակ զբաղվել նույն խնդրով:

գ) Այստեղ կա սլանաչափ, ծրագրված, մեթոդական աշխատանք.
մեր առաջ դրած նպատակին ձգտում ենք հասնել օրոշ ծրագրով, մեթո-
դով—վորպէսզի ստանանք մշտնջամ և ճիշտ պատկերացումն ուսումնա-
սիրվելիք նյութի մասին:

Ոբյեկտիվ պարզ դիտողութեան մեթոդն ունի այն թերութիւնը,
վոր մենք ալպիսի գիտողութեան ժամանակ չենք կարող գիտելիք յե-

յիւսւցթը կառնովին առաջ բերել, այլ պետք է սպասենք հաջող դիտարժանին, չենք կարող յերևուցթի մեջ բոտ մեր ցոյնկութեան փոփոխութեան մտնել, այլ յերևուցթը պետք է ընդունենք աշխատ, ինչպէս տրված է քննականից: Այս թերին վերացնում է երազերիմենտալ մեթոդը:

II. Եփայերիմենտալ մեթոդ.

Երազերիմենտալ մեթոդը լաշտորեն գործադրվում է բնական դիտութեանների մեջ, հոգեբանութեան մեջ այս մեթոդը գործադրութեան քրքից 19-րդ դարում, իսկ հասուն արժեք ստացավ Մ. Վ. Վունդտի աշխատանքների շնորհիվ:

Երազերիմենտալ մեթոդն ավելի մշակաված է կատարելապես տրված որչեղտիվ դիտութեան մեթոդ է:

Երազերիմենտալ մեթոդի առավելութեանները հետևյալներն են.

1. Գոյութեան ունի հետազոտութեան, աշխատանքի նպատակ, վոր իշխում է հետազոտման պրոցեսի հաջորդական մոմենտների վրա և առաջ է բերում կամավոր և կենտրոնացած ուշադրութեան:

2. Երազերիմենտատորը վոր թե սպասում է, վոր ուսումնասիրելիք յերևուցթը պատահականորեն, բնական պայմաններում առաջանա, վոր ուսումնասիրելի, այլ ինքը կառնովին և արհեստական միջոցներով (զրգիւններով) ցանկացած ժամանակ և ցանկացած բանակով (կրկնութեաններ) առաջացնում է նույն յերևուցթը, վորով ուսումնասիրելիք յերևուցթը յենթարկում է իրեն:

3. Ուսումնասիրելիք յերևուցթը մի այլ տեսակետից ևս, յենթարկվում է երազերիմենտատորեն, նա չի թողնում, վոր նույն յերևուցթն ամեն անգամ առաջանա նույն կերպ. նույն կառուցվածքով, այլ նույն յերևուցթն արհեստականորեն փոփոխութեան է յենթարկում. որ. ուժեղացնում կամ թուլացնում է զրգիւրը, զրգիւրի մի վորոշ մասը վերացնում է, կամ սո՛րոջ զրգիւրն է վերացնում, զրգիւրի մեջ նոր ելեմենտներ է մտցնում և ապա դիտում է, թե փոքրվողի վարմունքի մեջ ի՞նչ փոփոխութեաններ են տեղի ունենում: Յեթե զրգիւրի փոփոխութեանների և վարմունքի փոփոխութեանների մեջ միացուն մշտաձևութեան և նկատվում, այդ դեպքում զրգիւր և վարմունքի մեջ յենթադրվում է պատճառական կապակցութեան:

4. Երազերիմենտալ ուսումնասիրութեանների արդյունքները կարելի է չափել. քվեքով արտահայտել: Այս դեպքում չի չափվում ինքը հոգեկան յերևուցթն, այլ նրա որչեղտիվ, արտաքին արտահայտութեան:

Ներք. սա մի տեսակետի չափումն է, վոր գոյութեան ունի նաև բնագիտութեան մեջ. որ. տաքութեանը չափվում է ջերմաչափի սենդիկի ծավալի փոփոխութեամբ: Չափում ենք զրգիւր կամ հոգեկան յերևութեանի հետ կապված որչեղտիվ արտահայտութեանները և այդ չափումները վերագրում նաև հոգեկան սուբյեկտիվ կողմին:

Հոգեբանական երազերիմենտի ժամանակ չափումները լինում են մի քանի տեսակ.

ա) Գրգռի մեթոդ. չափվում է տրված զրգիւր:

բ) Ռեակցիայի կամ արտահայտման մեթոդ, չափվում է փորձի յենթակա անհատի որչեղտիվ արտահայտութեանները, զրգիւրն տրված պատասխանները:

գ) Ժամանակի մեթոդ, չափվում է տված զրգիւր և փորձվողի զրգիւրի վերաբերմամբ կատարած ռեակցիայի մեջ անցած ժամանակի մեծութեանը:

դ) Ստատիստիկական մեթոդ, յերբ հաշվում ենք որ թե տրված զրգիւրներից քանի՜ հասն է մտքում մնացել, քանի՜ հոգի ինչպէս են վարվել, բաղմաթիվ անհատներ միջին թվով ի՞նչ վարմունք են ցույց տվել և այլն:

5. Երազերիմենտալ ուսումնասիրութեան ժամանակ զործ են ածվում հասուն և այդ նպատակով պատրաստված ապարատներ (գործիքներ), վորոնք հնարավորութեան են տալիս ավելի նուրբ չափումներ կատարելու և առաջ են բերում ավելի նուրբ զրգիւրներ:

6. Երազերիմենտալ մեթոդի առավելութեաններից մեկն էլ այն է, վոր մեկի կատարած փորձնական ուսումնասիրութեանը կարող են կատարել նույնութեամբ նաև ուրիշները և այդ կերպ կոնտրոլի յենթարկել, ճշգրտել, մերժել կամ հարստացնել այդ փորձը: Այսպիսով նույն խնդրի ուսումնասիրութեան շուրջը միանում են տարբեր տեղերի ու յերկրների դիտական աշխատավորները:

7. Թե որչեղտիվ պարզ դիտութեան և թե մանավանդ երազերիմենտալ ուսումնասիրութեան ժամանակ իրարից բաժանված են դիտողը և դիտվողը: Դիտողը—Երազերիմենտատորն ունի մի վորոշ նպատակ. Զրգիւր, աշխատանքի մեթոդ, գործիքներ, նա ղեկավարում է աշխատանքը: Նրանից տարբերվում է փորձի յենթակա անհատը, վոր իրեն առաջադրած հարցերին կամ զրգիւրներին վորոշ պատասխաններ է տալիս (վոր անպայման խոսելով):

Երազերիմենտալ մեթոդն այնքան և զարգացել, վոր այժմ հոգեկան կյանքի բոլոր կողմերը յենթարկվում են երազերիմենտալ ուսումնասիրութեան:

Անքի ընկնող առավելություններից պատ եքսպերիմենտայ մեթոդն ունի մի քանի թերի կողմեր հա:

ա) Եքսպերիմենտայ մեթոդն ունի մի վորոշ արհեստականություն. լաբորատորիայի սենյակը, գործիքները, փորձ կատարողը ներկայությունը, փորձվողի այն գիտակցությունը, վոր իր վրա փորձեր են կատարում, ստեղծում են փորձվողի մեջ մի վորոշ արհեստական, անբնական հոգեկան վիճակ, վորի պատճառով նրա հոգեկան արտահայտությունները մասին իրավունք չունենք միշտ ել առելու, վոր նույն մարդն իր բնական, առարկա վիճակի ժամանակ հա նույն հետևանքները կրտար:

բ) Թերություն է նաև այն, վոր փորձի յենթակա անձը շահագրգռված է առաճնապես հետաքրքրված չի փորձով. լաբորատորական փորձը փորձվողի բնական, առարկա կյանքի բաղկացուցիչ մի մասնիկը չի դառնում:

գ) Մյուս թերությունն էլ այն է, վոր եքսպերիմենտի ժամանակ չի ուսումնասիրվում մարդու ամբողջական վարմունքը, այլ վարմունքի այս կամ այն մասը, էլիմենտն է ուշադրության առնվում, վարմունքի ստեղծվում վարմունքի ամբողջական պատկեր:

Այս թերությունները, սակայն, այնպիսի հիմնական բնույթ չունեն, վոր առ փոխն զարձեն եքսպերիմենտայ մեթոդի արժեքը: Եքսպերիմենտայ մեթոդի մեջ այնպիսի փոփոխություններ կարելի չեն մտցնել, վոր եքսպերիմենտը մոտենա բնական պայմաններին և ուսումնասիրության առարկա դառնան հոգեկան ամբողջական յերեույթներ:

Այս ուղղությամբ են աշխատում գերմանական «ստրուկտուր» հոգեբանական ուղղության ներկայացուցիչները: Այս ուղղության եքսպերիմենտի մի որինակ:

Փորձի յենթակա անհատին տանում են այն սենյակը, ուր տեղի չի ունենալու փորձը. սենյակը սարքավորված է պարզ մի սեղան, մոտն աթոռ, սեղանի վրա մի քանի առարկաներ (որ. հայելի և այլն), սեղանից վոչ շատ հեռու մի ձոճանակ (МАЯТНИК), պատին նկար: Եքսպերիմենտատորը փորձվողին մի փոքրիկ աշխատանք է տալիս և ինքն աննկատ դուրս է գալիս սենյակից: Փորձի յենթակա անձը վերջացնելով իրեն արված աշխատանքը, այնուհետև փաստորեն անգործ է մնում, անելիք չունի: Այս դեպքում փորձվողին չըջապատող առարկաներն ակտիվ բնույթ են ստանում, կարծես ամեն մի առարկա գրգռվում, գրգռվում է փորձվողին, վոր իրեն նայի. նա նայում է հայելու մեջ, ձեռք և տալիս ձոճանակին, գնում է նկարը և այլն: Այդ ժամանակ եքսպերի-

մենտատորը կողքի սենյակից, մի նկղ և աննկատելի ձեղքից, նայում է փորձի յենթակա մարդուն և արձանագրում նրա արարքների հաջորդական կարգը:

Նման նպատակի չե ձգտում նաև «բնական եխպերիմենտի մեթոդը», վորի ժամանակ չկան լաբորատորիական արհեստական պայմաններ, այլ մի վորոշ խնդիր ուսումնասիրելու համար, փորձի յենթակա անձին տրվում են պանդան, վորոշ տեսակետով ընտրված գրադմունքներ ու աշխատանքներ. փորձի յենթակա անձը կատարում է այդ բոլորը իրեն առարկա, սովորական գրադմունքներ, իսկ եքսպերիմենտատորը դիտում է փորձվողին և այս ձևով գիտությունները շարունակելուց հետո, գալիս է վորոշ յեղրակացության: Այսպես որ. պետք է ուսումնասիրել աշակերտի շարժունակության արագությունը և շարժումների կոորդինացիան: Այդ նպատակին հասնելու համար, աշակերտին կատարել են տալիս վորոշ տեսակի մարզանքներ, աշխատանքներ, սովորեցնում վորոշ տեսակի խաղեր և այդ բոլորը դիտելուց հետո, վորոշ յեղրակացության են գալիս աշակերտի շարժունակության մասին:

III. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ-ԳԵՆԵՏԻԿ ՄԵԹՈԴ

Եքսպերիմենտայ մեթոդն ուսումնասիրում է մարդու վարմունքի տոանձնակի, մասնակի մոմենտները ներկա ժամանակում, բայց լրիվ պատկեր ստանալու համար, պետք է ուսումնասիրել նաև մարդու վարմունքի ծագման աղբյուրը և պարզել այդ վարմունքի պատմական պարզացման ընթացքը: Հարցին այս տեսակետից մոտենալն անհրաժեշտ է լինում մանավանդ այն դեպքում, յերբ մարդու վարմունքը շատ է բարդ և անմիջական անալիզը դժվար: Որ. խոսելու պրոցեսը և սոցիալական բնագոյները մարդու մոտ այնքան են բարդացած կողմնակի հանդամանքներով, վոր անշարի դժվար է կողմնակի և հիմնական հանդամանքներն իրարից ջոկել պարզ գիտությունյան ոգնությամբ:

Այսպիսի դեպքերում ոգավում ենք համեմատական-գենետիկ մեթոդից, աշխատելով ուսումնասիրել նույն յերեույթի արտահայտություններն անհատի կյանքի մանկական պերիոդում կամ վաղրենի կամ քիչ կուլտուրական ժողովրդների կյանքում, նույնիսկ համեմատության ենք վերցնում կենդանիների կյանքը: Այս կերպ ուսումնասիրվում են նախ նույն յերեույթի պարզ, սկզբնական արտահայտություններ և ապա նույն յերեույթի պատմական պարզացման աստիճանները:

Համեմատական-գենետիկ մեթոդը լինում է ոնադգենետիկ. յերբ ուսումնասիրության առարկա չե գտնում միևնույն յերեույթի, որ. խո-

սեղու պրոցեսի, զարգացման աստիճաններն անհատի կյանքում, իսկ ֆիզիոգենետիկ մեթոդը և կոչվում այն դեպքում, յերբ ներկա մարդու վարմունքն ուսումնասիրվում է՝ համեմատությամբ մեջ դրվելով կուլտուրական ավելի ցածր կանգնած ժողովուրդների և կենդանիների համադասարանական վարմունքների հետ:

Մարդու վարմունքի առաջացման և զարգացման խնդիրը լուսարանելիս գլխավորապես պետք է ոգտվել սոցիալական կյանքի վերլուծությունից, վարովհետև մարդու վարմունքի տեսակավորումը պայմանավորված է գլխավորապես սոցիալական հանգամանքներով, հենց դրա համար էլ սոցիալ-գենետիկ մեթոդը դառնում է հոգեբանություն կարևորագույն մեթոդներից մեկը, վարովհետև հոգեբանությունը վուճիճայն բխողիական, այլև գլխավորապես սոցիոլոգիական կարգի գիտություն է:

IV. ԻՆՔՆԱԴԻՏՈՂՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴ.

Որեկտիվ, պարզ դիտողություն, եքսպերիմենտալ և համեմատական—գենետիկ մեթոդները միասին կոչվում են «օբյեկտիվ մեթոդներ», վարովհետև ուսումնասիրողը չի հենվում իր անձնական ներքին ուղորմաների վրա (սուբյեկտիվ), այլ ուսումնասիրում է ուրիշի, ուրիշների կամ տեսակի հոգեկան կյանքի օբյեկտիվ—ոնալ ֆիզիքական արտահայտությունները (միմիկա, պանտոմիմիկա, աշխատանքային շարժումներ, արտասանած ձայներ և այլն):

Այս մեթոդներից դատ հոգեբանություն մեջ դոյություն ունի մի մեթոդ էս, վոր կոչվում է ինֆնադիտողություն (ինտրոսպեկտիվ) կամ սուբյեկտիվ մեթոդ: Ինքնադիտողության մեթոդի ժամանակ անհատը ներքնապես և անմիջականորեն դիտողության և յենթարկում իր մեջ կատարվող հոգեկան պրոցեսները, անայիցի յենթարկում նրանց, նրանց մեջ յեղած կապակցությունները պարզում, առ ժամանակ չհետաքրքրվելով այդ յերեվույթների արտաքին—օբյեկտիվ արտահայտություններով: Արիստատելից սկսած մինչև այժմ բազմաթիվ հոգեբաններ այս մեթոդի առավելությունը տեսնում են նրանում, վոր ուսումնասիրության առարկան, սուբյեկտիվ վիճակները տրված են ուսումնասիրողին անմիջականորեն (իր անմիջական աղբյուրներն և ուսումնասիրում) և մաքուր վիճակում:

Ինքնադիտողության այս մեթոդն ուժեղ քննադատության է յենթարկվել Կանտի, Հերբարտի, Վունդտի, ամերիկյան բիհեվիորիստ հոգեբանների և ուսական օկֆիքսությունների կողմից:

Հակառակորդների կողմից այս մեթոդի դեմ արվել են և արվում են հետևյալ առարկությունները:

1. Հոգեկան անմիջական աղբյուրների ժամանակ անհատի դժվար, նույնիսկ անհնար է դիտել իրեն, այդտեղ ապրումը յերկուսի յե բաժավում. մի կողմից՝ աղբյուր է մի բան, մյուս կողմից էլ աղբյուր դիտում է, թե ի՞նչ է աղբյուր, ուրեմն, առաջանում է դիտող և դիտված բան, իսկ միևնույն աղբյուրի յերկուսի բաժանվելը փոփոխություն է մտցնում աղբյուրի մեջ:

2. Ինքնադիտողության ժամանակ աղբյուրը փոխում է իր բնույթը կամ անհայտանում է. որ. յեթե վործում ենք անմիջական աղբյուրի ժամանակ դիտել մեր պայրույթը կամ ուրախությունը, այդ պայրույթը կամ ուրախությունը դառնալովում են, կամ անհայտանում, վորնչանում: Աղբյուրները չենք դիտում աղբյուրի մոմենտին, այլ նախ՝ աղբյուրում ենք, հետո վերիշում եմք և վերհիշածը մտքի զբաղման առարկա դարձում: Հայտնի յե, վոր վերհիշածն ամեն կողմով նման չէ իսկական աղբյուրին, դրա համար էլ ինքնադիտողության նյութը չի լինում իսկական անմիջական աղբյուր:

3. Նույնիսկ այն, ինչ կարելի յե ինքնադիտողությանը բնագրելել, վուճ թե ամբողջ աղբյուրն է իր բազմազան կողմերով, այլ միայն աղբյուրի ցայտուն, աչքի բնկնող կողմերը, աղբյուրի մանրամասնություններն ուշադրության առարկա չեն դառնում:

4. Ինքնադիտողության մեթոդի հետ կապված է մի այլ դժվարություն էս. ինքնադիտումը պետք է բառերով արտահայտել, բայց մենք եմարավորություն չունենք բառերով արտահայտելու մեր ներքին աղբյուրների բոլոր նրբին կողմերը. հոգեկան կյանքի այս թերին նկատել են դեղեցիկ գրականության շատ անվանի ներկայացուցիչներ (Շիլլեր, Դադսոն, Տոլստոյ և այլն): Ըստ Բեխտերի՝ բոլոր չի տալիս իրականություն ճիշտ պատկերը, բոլոր իրականության համար միմիայն պայմանական նշան է, ամեն մի բանի տակ տարբեր մարդիկ տարբեր իմաստներ են դնում, ինքնադիտածը բառերով (խոսելով կամ գրելով) արտահայտելու ժամանակ, բուն—իսկական աղբյուրն արդեն վորոշ փոփոխություն է յենթարկվում:

5. Ինքնադիտողության մեթոդին դիմելիս դիտողը վուճ թե դիտում է այն, ինչ կա, այլ այն, ինչ ինքն իրեն ներշնչել է, այն, ինչ ինքն ապաստում է, հաճախ նա դիտում է իր յենթադրածը, վոր չկա իսկական աղբյուրի մեջ:

6. Ինքնադիտողությունը տեղի յե ունենում մի ինֆնատիպ անհատի մեջ, վորը շատ ու շատ կողմերով տարբերվում է այլ անհատներից:

ընդունելու կամուրջին առաջ բերել, այլ պետք է սպասենք հաջող գիտական, շենք կարող յերևույթի մեջ ըստ մեր ցանկության փոփոխություններ մտցնել, այլ յերևույթը պետք է ընդունենք ախպես, ինչպես տրված է ընտանիքից: Այս թերին վերացնում է երազերիմենտալ մեթոդը:

II. Եփապերիմենտալ մեթոդ.

Երազերիմենտալ մեթոդը լայնորեն դործադրվում է ընտանի գիտությունների մեջ, հոգեբանություն մեջ այս մեթոդը գործադրությունները 19-րդ դարում, իսկ հասարակ արժեք ստացավ Մ. Վ. Վունդտի աշխատանքների շնորհիվ:

Երազերիմենտալ մեթոդն այնքի մշակված է կատարելագործված արջեկտիվ գիտությունների մեթոդ է:

Երազերիմենտալ մեթոդի առավելությունները հետևյալներն են. 1. Գոյություն ունի հետազոտություն, աշխատանքի նպատակ, վոր իշխում է հետազոտման պրոցեսի հաջողական մոմենտների վրա և առաջ է բերում կամավոր և կենտրոնացած ուշադրություն:

2. Երազերիմենտալ մեթոդը վոր թե սպասում է, վոր ուսումնասիրելիք յերևույթը պատահականորեն, ընտանի պայմաններում առաջանա, վոր ուսումնասիրելի, այլ ինքը կամուրջի և արհեստական միջոցներով (զրգրիչներով) ցանկացած ժամանակ և ցանկացած բանակով (կրկնություններ) առաջացնում է նույն յերևույթը, վորով ուսումնասիրելիք յերևույթը յենթարկում է իրեն:

3. Ուսումնասիրելիք յերևույթը մի այլ տեսակետից ես, յենթարկվում է երազերիմենտալություն, նա չի թողնում, վոր նույն յերևույթն ամեն անգամ առաջանա նույն կերպ. նույն կառուցվածքով, այլ նույն յերևույթն արհեստականորեն փոփոխություններ է յենթարկում. որ. ուժեղացնում կամ թուլացնում է զրգրիչը, զրգրի մի վորոշ մասը վերացնում է, կամ ամբողջ զրգրիչն է վերացնում, զրգրի մեջ նոր ելիմենտներ է մտցնում և ապա դիտում է, թե վործիվող վարմունքի մեջ ինչ փոփոխություններ են տեղի ունենում: Յեթե զրգրի փոփոխությունների և վարմունքի փոփոխությունների մեջ մնացորդ մշտանություն է նկատվում, այդ դեպքում զրգրի և վարմունքի մեջ յենթարկվում է պատճառական կապակցություն:

4. Երազերիմենտալ ուսումնասիրությունների արդյունքները կարելի է չափել. քվերով արտահայտել: Այս դեպքում չի չափվում ինքը հոգեկան յերևույթն, այլ նրա արջեկտիվ, արտաքին արտահայտություն:

Հակառակորդների կողմից այս մեթոդի դեմ արվել են և արվում են հետևյալ առարկություններ:

1. Հոգեկան անմիջական ապրումների ժամանակ տնչափ զգալի, նույնիսկ անհնար է դիտել իրեն, այդտեղ ապրումը յերկուսի յե բաժանվում. մի կողմից՝ ապրվում է մի բան, մյուս կողմից էլ ապրողը դիտում է, թե ինչ է ապրում, ուրեմն, առաջանում է դիտող և դիտված բան, իսկ միևնույն ապրումի յերկուսի բաժանվելը փոփոխություն է մտցնում ապրումի մեջ:

2. Ինքնագիտությունների ժամանակ ապրումը փոխում է իր բնույթը կամ անհայտանում է. որ. յեթե վործում ենք անմիջական ապրումի ժամանակ դիտել մեր զայրույթը կամ ուրախությունը, այդ զայրույթը կամ ուրախությունը գունափոխվում են, կամ անհայտանում, վորչինչանում: Ապրումները չենք դիտում ապրման մոմենտին, այլ նախ՝ ապրում ենք, հետո վերհիշում ենք և վերհիշածը մտքի զբաղման առարկա դարձնում: Հայտնի է, վոր վերհիշածն ամեն կողմով նման չէ իսկական ապրումին, դրա համար էլ ինքնագիտությունն նյութը չի լինում իսկական անմիջական ապրումը:

3. Նույնիսկ այն, ինչ կարելի է ինքնագիտությունում ընդգրկել, վոր թե ամբողջ ապրումն է իր բաղադրան կողմերով, այլ միայն ապրումի ցայտուն, աչքի ընկնող կողմերը, ապրումի մանրամասնություններն ուշադրություն առարկա չեն դառնում:

4. Ինքնագիտությունների մեթոդի հետ կապված է մի այլ գծավորություն ես. ինքնագիտումը պետք է բառերով արտահայտել, բայց մենք հնարավորություն չունենք բառերով արտահայտելու մեր ներքին ապրումների բոլոր նրբին կողմերը. հոգեկան կյանքի այս թերին նկատվում են զեղեցիկ գրականության շատ անգանի ներկայացուցիչներ (Շիլլեր, Նադսոն, Տոլստոյ և այլն): Ըստ Բեխտերի՝ բոլոր չի տալիս իրականություն ճիշտ պատկերը, բայց իրականության համար միմիայն պայմանական նշան է, ամեն մի բանի տակ տարբեր մարդիկ տարբեր իմաստներ են դնում, ինքնագիտածը բառերով (խոսելով կամ գրելով) արտահայտելու ժամանակ, բուն-իսկական ապրումն արդեն վորոշ փոփոխություն է յենթարկվում:

5. Ինքնագիտությունների մեթոդին դիմելիս դիտողը վոր թե դիտում է այն, ինչ կա, այլ այն, ինչ իմեմ իրեն ներշնչել է, այն, ինչ իմեք սպասում է, հաճախ նա դիտում է իր յենթադրածը, վոր չկա իսկական ապրումի մեջ:

6. Ինքնագիտությունները տեղի է ունենում մի իմեմատիպ անհատի մեջ, վորը շատ ու շատ կողմերով տարբերվում է այլ անհատներից:

ինքնագիտողի աղբուրներն անհատական-աուրյեկտիվ բնույթ ունեն, որոնք ունեն միմիայն այդ անհատի համար և չեն կարող հիմք ծառայել ընդհանուր-գիտական յեղրակացությունների համար:

7. Ինքնագիտողության մեթոդով հնարավորություն չկա ուսումնասիրելու մտնուկներին և կենդանիների պսիխիկան, վորովհետև մասնակր և կենդանին ինքնագիտողության ընդունակություն չունեն:

Արանք են այն հիմնական առարկությունները, վոր կատարվել են ինքնագիտողության մեթոդի դեմ: Ինչպես ասացինք, հոգեբանների մի մասը մերժում է այդ մեթոդը, իսկ մի մասը հնարավոր է համարում այս մեթոդի գործադրությունը հոգեբանության մեջ, վորովհետև առարկություններն աշնայիսի հիմնական բնույթ չունեն, վոր անկատկածելի զարձենն ինքնագիտողության մեթոդի ավելորդությունը, այլ միայն դրանք առիթ պետք է դառնան, վոր այդ մեթոդը զգուշությամբ գործադրվի, վոր այդ մեթոդը հոգեբանության հիմնական և միակ մեթոդը չհամարվի, և վոր այդ մեթոդով, մի հարց ուսումնասիրելուց հետո, յեղրակացությունները կոնտրոլի, ստուգման յենթարկվեն որյեկտիվ-էքսպերիմենտալ ուսումնասիրություններով: Որյեկտիվ և սուրյեկտիվ (ինքնագիտողության) մեթոդները վոչ թե իրար պետք է մերժեն ու վերացնեն, այլ իրար յրացնեն. այդ տեսակետի վրա յին կանգնած՝ Ֆեյերբախը, Բուխարինը, Դերոյրինը, Ստոյլարովը և ուրիշները, ինչպես այդ յերևում է այս առաջագրության առաջին մասի վերջում բերած ցիտատներից:

V. ՏԵՍՏԵՐԻ ՄԵԹՈԴ

Հոգեբանական գործնական բնույթի հարցեր ուսումնասիրելու ժամանակ բավական չեն մինչև այժմ նկարագրված մեթոդները, վորովհետև յերկար ժամանակ և տեխնիկական հարմարություններ են պահանջում, այդպիսի զեպքերում գործադրվում է ամերիկյան հոգեբանների անվանած տեսների, ինդիքների կամ հարցախնուքյան մեթոդը. վորը էքսպերիմենտալ մեթոդի պարզ ձեպն է:

Առաջին անգամ տեստի մեթոդ տերմինը գործ է ածել Կամբելը 1890 թվին. նա առաջարկում էր մարդու անձնավորության ուսումնասիրության համար բավականին պարզ յայնք անրավարար տեստեր: Այս ուղյակով յայժմ ավելի հաջող առաջարկներ է անում Փրանսիացի հոգեբան Ալֆրեդ Բինե 1896 թվին:

Հոգեբան Շուբերտը տեստի մեթոդի ելությունը ձեվակերպում է ուսպես. «Հոգեբանական տեստերն անհատի կենսագործունեյության գանապան յեղանակներն ուսումնասիրելու համար կարճ և տեխնիկապես

պարզ էքսպերիմենտալ-հոգեբանական հարցաքննություններ են, վորոնք ձեռնարկվում են գործնական նպատակներով և վորոնց հետևանքները հեշտությամբ յենթարկվում են քանակական և վորակական որյեկտիվ հաշվառման և գնահատվում են վորոշ չափանիշներով»:

Տեստեր կազմելիս ի նկատի պետք է ունենալ հետևյալ պահանջները.

ա) Տեստը պետք է կապվի անձի հոգեկան կյանքի մի վորոշ կազմի ուսումնականատկության հետ և լրիվ ու բազմակողմանի կերպով պարզարանի այդ առանձնահատկությունը:

բ) Տեստը պետք է լինի «նկուն և ունիվերսալ», այսինքն՝ առանց գժվարության գործադրվի գանապան անձերի ուսումնասիրության ժամանակ:

գ) Տեստը պետք է լինի պարզ և կարճատև գործադրություն պահանջի, վորովհետև շատ անձերի պսիխոտեխնիկայի տեսակետից ուսումնասիրելիս, ձգձգվող աշխատանքը նպաստավոր չէ:

Տեստերի մի քանի որինակ:

Յերեխաների ու աչակերանների մտավոր ընդունակությունները վորոշելու համար Բենն և Սիմոն հոգեբաններն առաջարկում են հետևյալ տեստերը.

3 տարեկան յերեխայի համար

1. Յույց տալ քեթը, աչքերը, բերանը:
2. Կրկնել վեց վանկ:
3. Կրկնել յերկու թիվ:
4. Նկարված առարկաների անունը տալ (համապատասխան նկար):
5. Ասել իր ազգը:

4 տարեկանների համար

1. Վորոշել իր սեփը:
2. Տալ մի քանի գործնական առարկաների անուն:
3. Յերեք միատեսակ թվերի շարքը կրկնել:
4. Յերկու տարբեր յերկայնքի գծեր համեմատել:

5 տարեկանների համար

1. Համեմատել յերկու ծանրություն (3 և 15, 15 և 6, 3 և 12 գրամ):
2. Արտանկարել կիպդրատ:
3. Կրկնել տասը վանկ:
4. Հաշվել չորս գրամ կամ այլ առարկաներ:

1. Վորոշել որվա, ժամանակը:
2. Նկարագրել տնային գործածության մի քանի առարկաներ:
3. Արտանկարել հավասարակողմ շեղանկյունի:
4. Հաշվել 13 դրամ կամ այլ առարկաներ:
5. Համեմատել իրար հետ յերեք գույգ նկարված գեմքեր գեղար-
վեստական տեսակետից:

7 տարեկանների համար.

1. Տարբերել աջ և ձախ կողմը:
 2. Նկարագրել մի նկար:
 3. Նույն ժամանակում տրված մի քանի հանձնարարություններ
կատարել:
 4. Մի քանի տարբեր արժեքի դրամների գումարը գտնել:
 5. Անվանել չորս հիմնական գույներ:
- Նույն տեսակի տեսուր ևն առաջարկվում նաև ավելի մեծ տարիքի
լեռնանների համար:
- Կոմերինատիվ մտածողությունն ուսումնասիրելու համար երբինգ-
հաուզը փորձվողին տալիս և տպված փոքրիկ պատմության մի տեքստ,
փոքր վորոշ բառերը բաց են թողնված, փորձվողը պետք է կարդա և
բաց թողած տեղերը լրացնի համապատասխան բառերով:
- Աշակերտներից ցույց տված առաջագիմությունը ստուգելու նպա-
տակով զանազան զխտությունների համար առաջարկվում են զանազան
տեսուր:
- Որ. բնագիտությունից ստուգումներ կատարելու համար այսպիսի
հարցեր են տրվում.
- ա) Մարտն որվա, ամսվա թե՞ չարաթվա անուն է:
 - բ) Տրանվայը չարվում է ելեկտրականության, գոլորշու, թե՞
ծիու սւժով:
 - գ) Յն՞րը են լինում տարվա ամենակարճ օրերը, դարնանը, ձմեռը
թե՞ ամառը:
 - դ) Բուրդ ստանում են ձիուց, վոշխարից թե՞ խոզից:
 - ե) Սենյակում մաքուր ոգ է լինում ձիւն՞յուց, թե՞ սղափոխու-
թյունից:

VI. ԱՆԿԵՏԱՅԻՆ ՄԵԹՈԴ

Իր իրադարձման կարճատևությամբ և գործնականությամբ տեղ-
ուեքի մեթոդին նման է անկետային մեթոդը: Անկետային մեթոդի ժա-

մանակ մի շարք անձերի գրավոր կամ բանավոր հարցեր են տրվում,
փորոնց պատասխանները պարզում են այդ անձնավորությունների վո-
րոշ տեսակի վարմունքի բնույթը և առաջացման մոտիվները: Այս մեթո-
դը գործադրում են այն դեպքում, յերբ հարցի բարդության պատճառով
այլ մեթոդ գործադրելն անհնար է և կամ յերբ չեն ցանկանում այս կամ
այն անհատի վորոշ վարմունքի բնութագրերը տալ, այլ նույն վարմունքն
ուզում են ուսումնասիրել մասնաշաղկան մասշտաբով: Այս մեթոդը գոր-
ծադրում են յորինակ, պարզելու հասուն մաքուր ստեղծագործական
յերկվակայության պրոցեսը, մանկան իդեալները կամ իմացության
պաշարը, մարդկանց գեպի այս կամ այն պրոֆեսիոն ունեցած հա-
կումները և այլն:

Անկետային հարցերը տրվում են անմիջապես այն անհատներին,
փորոնք յենթակա յեն ուսումնասիրության, իսկ հարցերը միջնորդա-
կան բնույթ են ունենում այն ժամանակ, յերբ ուսումնասիրողը հար-
ցերը տալիս և այլ անձանց (ծնողներին, ուսուցիչներին), վորպեսզի
նրանք վորոշ ուղղությամբ զխտություններ կատարեն և հարցերին
պատասխանեն:

Վորպեսզի անկետային մեթոդը դրական արդյունքներ տա, պետք է
աշխատանքը կազմակերպելիս ի նկատի ունենալ հետևյալ հանգամանք-
ները:

1. Նախապատրաստական աստիճան.

1. Պետք է ճշգրիտ պարզարանել ուսումնասիրության առարկա
հարցը:
2. Պետք է բանավոր կամ գրավոր պարզորոշ մշակել տրվելիք հար-
ցերը:
3. Պետք է պարզել փորձը դնելու բոլոր պայմանները (ով և հարց-
մունքի յենթարկվելու, հարցմունքի տեվողությունը, ով է հարցերը
տալու և այլն):
4. Հարցերը պետք է մի վորոշ իմաստ ունենան, վորպեսզի բոլոր
փորձվողներն էլ նույն կերպ հասկանան:
5. Ամեն մի անկետայի մեջ մի հարց պետք է հիմնական նշանակու-
թյուն ունենա, մնացածները պետք է լրացուցիչ արժեք ունենան և տան
այնպիսի մատերիալ, վորը պարզարանում է կամ կոնտրոլի յե յենթա-
կում հիմնական թեման:

2. Աշխատանքի իրադարձման աստիճան.

1. Հարցմունքի միմանակ հարցվողները պետք է դրված լինեն
նորմալ պայմանների տակ:

2. Հարցերի ձևը պետք է համապատասխանի հարցվողների մտավոր պարզացման աստիճանին:

3. Հարցերը պետք է ներշնչող տարր չունենան:

4. Վորպեսզի հնարավոր լինի փորձել յեզրակացություն դալ, անկե-տային մեթոդը պահանջում է մեծ չափերով փաստական մատերիալի փութակում: Փորձերը պետք է դրվեն լիակատար նույն պայմանների վեջ:

5. Յեթե փորձը կուկտիով բնույթ ունի, փորձի ղեկավարը հետ պետք է աշխատի նաև մի ոգնական, վոր արձանագրում է մանրամաս-նորեն այն բոլոր պայմանները, վորի մեջ տեղի յե ունենում հարց-մունքը:

3. Մշակումն աստիճան.

1. Պետք է պարզել հալարած մատերիալների մշակման մեթոդի-չան՝ ստատիստիկական, ինչպիս և ստացված տվյալների հոգեբանա-կան կվալիֆիկացիայի տեսակետներից:

2. Ստացած մատերիալների արժանահավատությունը վորոշելու համար, պետք է հիմնական և լրացուցիչ հարցերի պատասխաններն ի-րար հետ համեմատել:

3. Մատերիալը գնահատելիս պետք է յեկնել փորձի արձանագրու-թյունից:

4. Մատերիալը մշակելիս պետք է ոգտվել այնպիսի սխեմայից, վորը հնարավորություն և տալիս անպիղ անելու տարրեր գործոնների տեսակետից (հասակ, սեռ, միջավայր և այլն):

5. Ի՞նչ կարծիք ունեն ղիտակտիկական մատերիալիգմի ներկայա-ցուցիչները հոգեկան սպրումի՝ ա) գոյություն, բ) արժեքի, գ) հիմ-նական հատկանիշի, դ) հոգեկանի և ֆիզիոլոգիականի կապի, ե) այլ հատկանիշների, զ) որինակարկություն, է) թուլեքածե գարգացման յ) ազդող ֆակտորների մասին:

ԻՆՔՆԱՍՏՈՒԳՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. Ի՞նչ առանձնահատկություններ ունի որյեկտիվ պարզ գիտողու-թյան մեթոդը և ինչ պակասավոր կողմեր:

2. Վորո՞նք են եքսպերիմենտալ մեթոդի առավելությունները:

3. Ի՞նչ պակասավոր կողմեր ունի եքսպերիմենտալ մեթոդը:

4. Ի՞նչ առանձնահատկություն ունի բնական եքսպերիմենտի մե-թոդը:

5. Ի՞նչ առանձնահատկություններ ունեն սնտոգենետիկ, ֆիլոգե-նետիկ և սոցիոգենետիկ մեթոդները:

6. Ի՞նչ է հատկացվում ինքնագիտողության մեթոդ ասելիս և ի՞նչ թերի կողմեր ունի այդ մեթոդը:

7. Ի՞նչպես կազմակերպել աշխատանքը ըստ տեսաների մեթոդի:

8. Ի՞նչ առանձնահատկություն ունի անկետային մեթոդը և մեթո-դական ի՞նչ կողմերի վրա պետք է ուշադրություն գարձնել այդ մե-թոդը գործադրելիս:

ԳՐԱՎՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵՆԼ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ՀԱՐՑԻՆ

1. Վորո՞նք են որյեկտիվ պարզ գիտողության և եքսպերիմենտալ մեթոդների նման և տարբեր կողմերը:

Մանր. — 2-րդ առաջագրության 9-րդ յերեսի վերևից 22-րդ տողի տակ պետք է լինեն «Կրեչմերի բաժանումը» բառերը, վոր պատահամբ գորս և մնացել:

(14) 589-1930/2

15
5-16

